

Мирадет Зулић

СРПСКА ПЈЕВАЧКА ДРУШТВА У ТУЗЛИ И БИЈЕЉИНИ ДО 1914. ГОДИНЕ

ABSTRACT

During the Austria-Hungarian government, choral societies played a very important role in the cultural life of Bosnia and Herzegovina. In contrast to that, there were no such registered societies during the former Turkish ruling. There were two reasons for their absence – the lack of social conditions and the Turkish government banning of any gatherings and social organizing.

Key words: Serbian choral societies, Tuzla, Bijeljina, Serbian Orthodox Church, National repertoire

У културном животу Босне и Херцеговине у вријеме аустроугарске управе, пјевачка друштва су имала веома значајну улогу. Раније, у вријеме турске управе, регистрованих пјевачких друштава није било, јер нису постојали услови за њихово дјеловање. Наиме, турске власти нису дозвољавале окупљање и друштвено организовање.¹

У Тузли² су од 1879. приређиване светосавске бесједе на којима су наступале групе пјевача. На тај начин дошло је до иницијативе за оснивањем пјевачког друштва које ће његовати црквену музику, учествовати на прославама и, паралелно с тим, увјежбавати свјетовне композиције и приређивати концерте и приредбе. Тако је 1. марта 1886. основано стално пјевачко друштво под називом „Доњо-тузланско српско црквено пјевачко друштво“.³

¹ Према неким подацима, при крају турске управе ипак је било тајног окупљања у виду пјевачких друштава. Тако је у Мостару основан Црквени збор, који је дјеловао потајно, јер турске власти 1873. нису одобриле оснивање Хрватског пјевачког друштва под називом „Косача“. Само неколико година касније (1877) и у Грачаници код Тузле основано је и потајно дјеловало Српско православно црквено пјевачко друштво. (Zdravko Verunica: Prva pjevačka društva u Bosni i Hercegovini, Zbornik radova Muzičke akademije u Sarajevu, 1991, str. 29 i 30).

² У том периоду се за садашњу Тузлу користио назив Доња Тузла док је Горња Тузла била знатно мање мјесто, које и данас постоји под тим називом.

³ Документација и слике овог пјевачког друштва налазе се у Тузланском архиву.

Том приликом прочитана су правила друштва, која су послата на одобрење Земаљској влади у Сарајеву. Прва скупштина друштва одржана је 8. марта, само седам дана од оснивања друштва, у које су се учланила двадесет два пјевача. Према подацима које наводи Ристо Бесаровић у својој књизи *Из културне прошлости Босне и Херцеговине* (Сарајево 1987, стр. 60 и 61), о дјеловању овог друштва у наредним годинама извјештавао је сарајевски часопис *Босанска вила*. Како је то било прво оформљено и регистровано пјевачко друштво у Босни и Херцеговини под аустроугарском управом, овај часопис је због неорганизованости упућивао критике грађанима у другим градовима, а нарочито у Сарајеву.

Тринаест година касније, у сусједној Бијељини, која је шездесет километара удаљена од Тузле, основано је Српско пјевачко друштво *Србадија*. Оснивачка скупштина друштва, на којој је усвојен програм, изабрано руководство, прихваћено име друштва и приједлог заставе и крсне славе, одржана је почетком септембра 1899. године у великој сали кафане *Звијезда*, која се налазила недалеко од цркве.⁴

У посљедњој деценији 19. стољећа, у Бијељини се осјећао знатан привредни развитак, што је и омогућило оснивање једног таквог друштва. Саму идеју оснивања хора дали су свештеници Српске православне цркве протојереј Јован Новаковић и Драгомир Остојић. У организацију оснивања хора од самог почетка био је укључен млади посједник и трговац Живко Ивковић, који се сматра првим предсједником и утемељивачем хора.

Занимљиво је да је и оснивач пјевачког друштва у Тузли Ристо Јовановић такођер потицао из трговачке породице. Рад оба пјевачка друштва помагала је Српска православна црква, па вјероватно из тог разлога у књизи *Корзо старе Бијељине* аутор као назив друштва употребљава Српско црквено пјевачко друштво *Србадија*, иако је на позивници за прославу друштва видљиво да ријеч „црквено“ не стоји у називу друштва.

Први хоровођа тузланског друштва био је Драгутин Хруза, док се претпоставља да је у Бијељини први руководилац хора био свештеник Драгомир Остојић. У архиви тузланског друштва сачувани су прецизни подаци о диригентима хора у овом периоду, док за бијељинско друштво до 1911. подаци нису поуздани. Те године за руководиоца хора у Бијељини постављен је Стеван Крњић (1885–1975), који је музичко образовање стекао похађајући учитељску школу у Пакрацу. Поред вођења хора он је уредно водио забиљешке о пробама, наступима и члановима хора. Рукопис тих биљешки похрањен је у Музеју Семберије у Бијељини и из њих се најбоље може стећи увид о дјеловању хора од 1911. године.

Тузлански хор је имао доста проблема са диригентима. Послије Драгутина Хрузе хором је руководио Емил Мужа, који је уз кратке прекиде био дири-

⁴ Slobodan Petrović: *Korzo stare Bijeljine* (građa za monografiju), Bijeljina 2002, Narodna biblioteka „Filip Višnjić“ Bijeljina, str. 118.

гент од 6. марта 1887. до 1. септембра 1890. У тим прекидима од по неколико мјесеци хором су диригирали Карел Матејка, А. Дозел и Фрањо Волански.

У периоду од јануара 1891. до септембра 1892. хором су диригирали Никола Кус и Леополд Микула, да би у наредне двије године диригент био Лазар Борђошки. Послије Борђошког хором је веома кратко руководио Коста Лазаревић, па се друштво поново сучило с проблемом диригента. Међутим, убрзо је на то место постављен Фердинанд Грудак, капелник Рударске гласбе у Тузли. До августа 1900. хором су, поред Грудака, наизмјенично дириговали још и Душан Николић и Каменко Томић, а од августа 1900. до јуна 1904. диригент хора био је Ристо Мисита.

С обзиром на то да је друштво имало проблема са честим промјенама диригентата, ово је први пут да је у периоду од неколико година хор дјеловао под истим руководством. То је утицало и на бројније наступе и значајније активности.⁵ По одласку Ристе Мисите из Тузле хором је кратко управљао Прокосије Дерикладић, да би 1905. руководио преузео Стеван Милчић. Након одласка Стевана Милчића у војску септембра 1906, хор је преузео Јован Травањ и њиме руководио наредне двије године. Повратком Стевана Милчића из војске (децембар 1908), хор је коначно добио сталног диригента. Може се, дакле, констатовати да су руководиоци тузланског и бијељинског хора, уз изузетке као што је био Јован Травањ, претежно били музичари – аматери.⁶

Број чланова пјевачких друштава је варирао. Пјевачко друштво у Тузли на почетку је имало двадесет два члана, а према сачуваним фотографијама друштва из овог периода примјетно је да је хор имао до тридесет чланова. За разлику од тузланског друштва, пјевачко друштво у Бијељини имало је нешто бројније чланство. У својој биографији Стеван Крнић наводи да је 1911, приликом преузимања руководства, хор имао чак осамдесет чланова.

У оба друштва композиције су увјежбаване уз пратњу виолине, а када су у тузланском друштву добровољним прилозима чланова прикупљена сред-

⁵ У овом периоду примјетне су промјене и у финансирању друштва. Године 1902. оформљен је фонд са добровољним прилозима који су финансирали друштво, а 1903. је мајка оснивача друштва Ристе Јовановића, у свом тестаменту навела да имовину оставља на управљање Српској православној цркви у Тузли, Српско-православном школском фонду у Тузли и Пјевачком друштву. Оставштина која је припала друштву састојала се од неколико кућа у средишту Тузле, у којима су се налазили дућани. На тај начин друштво је добило сигуран извор прихода.

⁶ Код података о диригентима тузланског друштва у литератури се могу пронаћи неке непрецизности. Наиме, у *Muzičkoj enciklopediji 1* (Југославенски лексикографски завод, Загреб 1973), у дијелу који говори о музици у Босни и Херцеговини, у неколико реченица се спомиње и тузланско друштво а као диригенти овог друштва наведени су Роберт Толингер и Јован Травањ. Послије се овај податак употребљавао и у другим текстовима и радовима. Међутим, обрађујући податке о друштву, аутор овог текста није пронашао ни најмањи траг да је Роберт Толингер дириговао хором. У архивским документима друштва једино се наводи да је Толингер 15. августа 1887. одржао солистички концерт у Тузли на којем је са двије пјесме наступио и хор друштва. Постоји претпоставка да је те двије пјесме дириговао Толингер, дакле само за један концерт, али се у попису диригентата и времену њиховог руковођења не спомиње његово име. Тим пре што је у овом периоду Роберт Толингер водио хор пјевачког друштва Гусле у Кикинди.

ства, купљен је хармонијум. У Бијељини, Стеван Крнић је остао упамћен по својој виолини од које се није никада раздвајао, а коју је добио од оца када се уписао у први разред учитељске школе. Та виолина се налази у Музеју Семберије у Бијељини.

Поред мушких и мјешовитих хорова у оба друштва дјеловале су драмске секције. На самом почетку рада драмске секције у Тузли (1894), међу члановима друштва владало је велико интересовање за њу, што је и утицало на нешто мањи број чланова хора у том периоду.⁷ Поред драмске секције и хора, у Тузли је 1897. формиран и тамбурашки оркестар.

Хорови су, поред наступа у цркви, обавезно учествовали на разним свечаностима у својим градовима. Тузланско друштво је, поред наступа у Тузли и околини, наступало у Сарајеву, Добоју, Брчком, Завидовићима, Маглају, а 1910. су гостовали у Лозници и Бањи Ковиљачи. Због политичке ситуације у то вријеме, ови наступи у Србији имали су великог значаја и није их било једноставно организовати. За разлику од тузланског, бијељинско друштво је имало много више наступа у Србији (Лозница, Бања Ковиљача, Сремска Митровица, Шабац, Земун), а 1913. су наступили и у Београду.

Друштво у Бијељини је као заштитни знак имало заставу на којој је био лик Стевана Дечанског, док је у тузланском друштву ситуација са заставом била нешто другачија. Наиме, скупштина тузланског друштва је у децембру 1898. предложила да друштво добије заставу на којој ће с једне стране бити лик српског пјесника Рада Његоша, а с друге стране лира као симбол пјесме.

Међутим, тадашње власти нису биле сагласне са овим приједлогом, уз образложење да Његош није био само пјесник већ и владика и владар друге државе, те је овакав чин сматран политичком демонстрацијом. Ипак, крајем 1900. дата је сагласност за употребу заставе, али уз измјену правилника друштва и напомене да се заставка може користити само за одређене сврхе.⁸

Почетком 1901. тузланско друштво је прославило петнаестогодишњицу постојања и рада, а уједно и свечано освећење своје заставе. Том приликом, а на велико одушевљење домаћина и грађана Тузле, из Београда је го-

⁷ Значај драмске секције је у томе што је од њених чланова 1898. у Тузли формирано Прво професионално босанскохерцеговачко позориште. Оснивач позоришта био је Михајло Црногорчевић (1865–1918) који је водио драмску секцију у друштву а прва представа одржана је априла 1898. у Гранд хотелу. (Драгиша Трифковић, Тузлански времеплов I, Прес клипинг, Београд, 1981, стр. 79).

⁸ У литератури у Србији могу се пронаћи и други подаци о овом пјевачком друштву, које треба упоредити и разјаснити. У књизи *Српска музика 19. века* објављеној 2001. ауторица Роксанда Пејовић на страни 110. као годину оснивања друштва наводи 1866, што се због једног различитог броја (1886) може сматрати штампарском грешком. Међутим, у тексту исте ауторице под називом *Музички живот Срба у БиХ (1881–1914)* објављеном 1996. у часопису *Нови Звук*, на страни 80. се наводи да је „...Српско пјевачко друштво основано 1879. године, а затим и Српско пјевачко друштво *Његуш* из истог града, које је почело са радом 1886. године.“ Дакле, то нису била два различита друштва. Доњотузланско српско црквено пјевачко друштво је назив промијенило тек после Првог свјетског рата. На скупштини друштва одржаној 7. маја 1920. званично је предложен и усвојен назив Српско пјевачко друштво *Његуш*.

ставало Београдско певачко друштво са диригентом С. Мокрањцем. На слави су наступили мјешовити хор из Тузле и мјешовити хор Српског пјевачког друштва Србадија⁹ а послје њих хор из Београда.

Репертоар оба друштва био је разноврстан. У почетку су претежно биле нешто једноставније пјесме, али се временом репертоар проширивао захтјевнијим композицијама. Тузланско друштво је свој први концерт одржало 20. јула 1886. године, на којем су извели девет композиција.¹⁰

Године 1887. у тузланско друштво су се почеле уклањивати и жене тако да је формиран мјешовити хор, чиме је репертоар друштва знатно обогачен. На репертоару су се нашле и нешто захтјевније композиције и већ 6. августа 1887. у цркви је изведена Станковићева Литургија.

Оба хора су веома често изводила *Руковети* С. Мокрањца. Тузланско друштво је најчешће изводило V и X руковет, док је хор из Бијељине у новембру 1912. године приредио концерт под називом „Мокрањчево вече“. На позив управе друштва, том концерту присуствовао је С. Мокрањац, а изведено је десет руковети. Првом и десетом дириговао је лично Мокрањац, док је осталим дириговао Стеван Крњић.

Српска пјевачка друштва у Тузли и Бијељини, као и друга пјевачка друштва основана на конфесионалној основи, одиграла су веома важну улогу у развоју музичког живота у Босни и Херцеговини. Њихова музичка дјелатност није била везана за становништво досељено из других земаља, већ је њихов рад покренуло и носило домаће становништво. Та дјелатност била је базирана на аматерском ентузијазму прожетом дубоким националним осјећајима карактеристичним за тај период. Његовали су националну пјесму, подвлачећи у свакој могућој прилици своје родољубље, национални занос и културни индентитет.

SUMMARY

During the Turkish rule in Bosnia and Herzegovina, there were not registered choral societies, except of secret singers' gatherings. No sooner than 19th century, during the Austria-Hungarian government, the first choral societies were founded under the authority of Serbian Orthodox Church. In March 1886, Donjo-tuzlansko srpsko crkveno pjevačko društvo (Low-Tuzla Serbian Church Choral Society) started its activity in Tuzla, while in 1899 Srpsko crkveno pjevačko društvo *Srbadija* (Serbian Church Choral Society *Srbadija*) was founded in Bijeljina. Their repertoire included secular and sacred compositions, in which the works of Stevan Mokranjac, who visited Bijeljina in 1912, were dominant. These amateur choral societies, as prominent deputies of national and cultural identity, were of great importance for musical life in Bosnia and Herzegovina.

⁹ Хор из Тузле је између осталих композиција извео и композиције *Полка* и *Ђурђевдан* које су написали Славјански и Дубек, хор из Бијељине извео је Мокрањчеву *VI руковет*, док су у задњичком наступу оба хора изведене композиције *У коло* (Шантић) и *Боље наше* (Јенко).

¹⁰ Програм концерта: *Зају*, *У бој*; *Штос*, *Мајши на гробу*; *Хруза*, *Кад се сјетим*; *Хруза*, *Тајна љубав* (солиста Јован Ђукић); *Јенко*, *Нек душман види*; *Хорејшек*, *Тија ноћи*; *Рихаријев*, *Вечерња*; *Хавлас*, *Коло* и *Ј. Ј. Змај*, *Ко је лола*.